

3 1761 08819718 1

LU
S5546mary
.Ybil

Shevchenko, Taras Grigor'evich.
Mar'yana chernitsya
Bilets'ky, Leonid
"Марьяна черниця" Т. Шевченка.

Title transliterated:
"Mar'yana chernitsya" T.
Shevchenka

LU
S5546
mary
.Ybil

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

ч. 219

LU
55-46 marv
yiv

Bilets'ky, Leonid

655462
s. 4-57

„Марьяна Черниця“ Т. Шевченка.

(Історія тексту).

Написав Л. Білецький.

„Maryana obernițya“ T. Shevchenka

Текст „Черниці Марьяни“ Т. Шевченка перетерпів такі етапи свого життя, які дуже характеристичні як для зясування певних процесів творчости нашого поета, так і для зрозуміння взагалі долі того чи иншого твору, що попав у несприятливі для української поезії руки.

Цей твір, може єдиний з відомих нам творів Шевченка, що залишився нескінченим, і про дальший розвиток сюжету поеми ми можемо лише догадуватись чи із тих ліричних застережень Кобзаря, звернених до дівчат, чи із заголовка поеми, що кидає світло на дальшу долю головного образу поеми, чи, нарешті, з попередніх анальоічних творів — як „Причинна“, „Тополя“ й инші.

Текст, видрукований Кулішем у „Основі“ за р. 1861, вже із слів його першого редактора є невиправлений, неповний, майже увесь писаний олівцем, хоч і без поправок, і Куліш називає його брудіоном. Як він попав до рук редактора, нам невідомо. Але й те було-би добре, коли-б цей брудіон був опублікований так, як він був написаний, — на жаль редакторська рука Куліша так змінила його первісний вигляд, що тяжко що небудь сказати про цей дуже важний для нас брудіон поеми, і перед нами Куліш на завжди зачинив двері до зрозуміння певного етапу в процесі утворення цієї так важної в автобіографічному зміслі поеми Шевченка.

Не більше кинув світла на це питання і В. Доманицький. У „Критичному розсліді над текстом „Кобзаря“ Т. Шевченка“ автор пише, що „автографа не бачив“; ¹⁾ а в першому виданні „Кобзаря“ р. 1907 ²⁾ В. Доманицький передруковує, як і Ю. Романчук, текст, виправлений Кулішем. У другому вид. „Кобзаря“ р. 1908

¹⁾ Крит. розсл. над текст. „Кобзаря“, Київ, ст. 53. ²⁾ ст. 132.

В. Доманицький зазначає: „Досі її друкували із деякими поправками П. Куліша“. „Цю поему друкуємо тут так, як написав її Шевченко“.¹⁾ Як розуміти останню фразу Доманицького? Ми її розуміємо у звязку із словами редактора „Кобзаря“ р. 1908, висловленими на початку його „приміток“: „У д. Судьєва в Петербурзі, пише В. Доманицький, згайшовся зшиток поезій Шевченка, писаних, як знати, рукою М. Лазаревського і поправлених рукою Шевченка“.²⁾ Це повідомлення вже заперечує попереднім словам редактора, що він друкує цю поему так, як її написав Шевченко, бо по-перше видрукував він її не з автографа, а з копії Лазаревського, і ця копія зроблена, мабуть, із того автографа, який був у редакції „Основи“ і якого Куліш, зрадагувавши по своєму, видрукував, про що ми вже говорили; по-друге, ця копія поправлена рукою Шевченка; в який спосіб поправлена, які місця виправлені і як? — на великий жаль В. Доманицький про це нічого не говорить. Отже, з цього видно, що Доманицький видрукував поему не так, як написав Шевченко. Коли-б він друкував її так, як Шевченко написав, то повинен би був надрукувати копію Лазаревського, а поправки Шевченка подати як варіанти окремо. Тоді у нас було-би більше підстав думати, що текст поеми наближається, хоч правда, не до оригіналу, а до того тексту, що був у редакції „Основи“. Поправки Шевченка не є навернення копії Лазаревського до оригіналу, а дальший крок текстуальних змін, зроблених поетом. Таким чином, текст Доманицького не є ні копією Лазаревського із бруліону поеми, що був у руках Куліша, ні оригіналом поеми, а, можливо, тим бруліоном лише в копії Лазаревського та ще й із поправками поета, і в такому процесі текстуальних змін цей текст віддалився від свого прототипу, а через редакторський недогляд цілком розгубив ті текстуальні ремінісценції на основі яких, якби до них шановний редактор був поставився уважніше та їх відзначив, ми могли-би дійти до самого прототипу. А тепер це зробити тяжко.

Не краще виглядає справа із текстом поеми, якого опублікував П. Зайцев і якого оригінал до р. 1917 переховувався у сина редактора „Снопа“ А. Корсуна, а від р. 1917 переховується в Пушкінському Домі Ленінградської Акад. Наук.³⁾

Про автограф „Черниці Марьяни“, якого після Шевченко до редактора „Снопа“ А. Корсуна, ми вперше довідуємося від Ку-

¹⁾ „Кобзарь“, 1908 р. „Примітки“, ст. 617.   ²⁾ Іб., ст. 613.

³⁾ П. Зайцев, „Оксана“, К. 1918, ст. 4.

ліша р. 1861; друкуючи свій текст поеми, Куліш писав: „Ми не губимо надії, добути цю поему в повному виробленому виді. Переказували нам, що її екземпляр переходується у видавця альманаха „Сніп“ Корсуна, якого невідзовно просимо уділити нам цей скарб“.¹⁾

Р. 1906 на стор. „Київської Стар.“ у своїй праці „Крит. розсл. над текстом „Кобз.“ Т. Шевченка“, Доманицький писав: „Автографа не бачив, а єсть він у родині А. Корсуна, що видавав у Харкові „Сніп“.“²⁾ Далі у примітці Доманицький пише: „На мій запит до родині А. Корсуна, син його А. А. Корсун (мировий суддя в Ростові на Дону) одповів мені від 24/VIII 1906, що дійсно в їхній сім'ї зберігається, серед інших автографів усяких письменників, також „аркуш поштового паперу (а може їх і два!), на якому синсано не тільки „Черницю Мар'яну“, але й малюнки на боках, пером, рукою самого Тараса Григоровича; малюнки ці зроблено на швидку: це лишень легенькі контури; належать вони до тексту і, можна думати, Шевченко робив їх, обмірковуючи „перший починок“ цієї поеми — машинально, а може просто „прикрасив“ рукопис, переписаний досить пильно і чистенько; вірші починаються з малої букви. На прикінці рукопису, на ньому ж лист до мого батька, — надпис про те, що Ш. оддає йому на власність ці твори (Мар'яну і Човен). Дописка ця — рядків на 7—9... Автограф Мар'яни, скільки памятаю, одрізняється од друкованого тексту“.³⁾

Не маючи докладніших відомостей та иншого тексту поеми, Доманицький мусів у першому вид. свого Кобзаря передрукувати текст, виравлений Кулішем. Лише у примітках додав: „відомо, що автограф (певно, знаємо кращий) зберігається в родині А. Корсуна, якому Шевченко прислав був цю поему для друку в 2 томі „Снопа““.⁴⁾

У примітках до 2-го видання „Кобзаря“ В. Доманицький пише: „Автограф поеми (теж не усієї) був подарований Шевченком А. Корсуну і тепер зберігається у його сина А. А. Корсуна, в Ростові на Дону, але добути той рукопис од нього не пощастило. Він сповіщає, що в його рукописові 16 сторінок, а в них 388 рядків. Вся поема має два розділи: у першому — 251 рядків, а в другому — 137. Перший розділ в оригіналі Шевченка кінчається словами „Ледве пішла с хати“; далі у нас тільки 48

1) „Основа“ 1861 р., кн. 9. 2) Окрема відб. р. 1907, ст. 53.

3) Іб., ст. 53. 4) „Кобзарь“, р. 1907, ст. 614.

рядків, а в рукописові А. Корсуна — 137. Цей другий розділ починається прислівом „Ой гої того дива“ „1 і 2 сторінки, — пише А. А. Корсун, — займає посвященіє, кусочек котораго, обыкновенно, поміщується в изданиях, как самостоятельное стихотвореніє. Посвященіє это заключает в себѣ болѣе строк — (почти: в нем 22 стиха), чѣм печатаємо в видѣ самостоятельнаго произведенія. Помѣчено СПб. Ноября 22. 1841 року“. Из посвященія видно, что оно относится прямо до „Черниці“. В посвященіи означено имя и 3 букви фамиліи. В концѣ рукописи приписка к отцу: „Отак зачинаєця моя Черниця, а що дальше буде, то я и сам не знаю. Здається и люльки не курю“ и т. д.. „треба буде знову компанувати, (то, что было написано на растеряных „шматочках паперу“.¹⁾ Из цих повідомлень В. Доманицького бачимо, як тяжко йому було видобути автограф поеми Шевченка із рук родини Корсуна, яка вважала його своєю приватною власністю; і редакторові прийшлося друкувати текст поеми по копії Лазаревського з поправками Шевченка, який у порівнанні з текстом Куліша, мабуть, стоїть ближче до автографу поеми, але все-ж не є самий автограф і небогато вносить до історії тексту твору.

Рік 1911 був новим етапом в історії тексту цієї поеми. П. Зайцев, видаючи „Кобзарь“²⁾ Т. Шевченка, помістив у ньому новий текст „Черниці Марьяни“, а в передмові до „Кобзаря“ подав і те джерело, з якого він передрукував поему.

„Печатаемый здѣсь в подраздѣлѣ II текст неоконченной поэмы „Черниця Марьяна“ особенно цѣнен, так как в значительной части представляет собой совершенно новое произведение. До сих пор поэма печаталась по черновой редакціи, найденной и опубликованной в кн. IX Основы за 1862 (?) г. П. А. Кулишем (крупное разночтеніє этой редакціи помѣщено у нас вслѣд за текстом оригинала); Редактору настоящего изданія посчастливилось получить от одного из родственников покойной украинской поэтессы А. И. Пьсол принадлежавшую ей точную копию исправленной редакціи „Черниці Марьяни“. Подлинный ея автограф принадлежит А. А. Корсуну в Ростовѣ на Дону и остается недоступным для изслѣдователей. Печатаемая же копія снята с него чрезвычайно тщательно с оговорками относительно описок и погрѣшностей оригинала; написана она на бумагѣ с украшенным коронкой вензелем А. К., на той же бумагѣ и едва ли не тѣм же почерком

¹⁾ „Кобзарь“, р. 1908, ст. 617.

²⁾ СПб. Русск. Книжн. Т-во „Дьятель“, р. 1911.

написана „Хустина“, принадлежащая В. П. Науменку в Києві. Произведеніє, пролежавшее под спудом с 1841 по 1914 г., наконец увидѣло свѣтъ в настоящем изданіи в надлежащем видѣ. Считавшієся прежде отдѣльной пьесой стихи „Вітер в гаї нагинає“... оказались началом трогательнаго посвященія поеми подругѣ дѣства великаго поета — пастушкѣ Оксанѣ. Оставшаяся неизвѣстной до сих пор вторая часть его имѣет громаднй бiографический интерес. Лица, видѣвшія автографъ, принадлежащій А. А. Корсуну, сообщили, уже послѣ напечатанія этого текста, что там посвященіє озаглавлено: Оксані К....ко. В извѣстной редактору этого изданія копій заглавіє это утрачено (срѣзано).¹⁾

З цієї передмови П. Зайцева бачимо, що він опублікував новий текст поеми не по автографу А. Корсуна, а по копії Псьолівни, як думає редактор, — з автографу Корсуна. Жалко, що П. Зайцев не зазначив тих „оговорок“ „относительно описок и погрѣшностей оригинала“, бо коли-б ці „оговорки“ були відомі нам, то тоді у майбутньому було-б дуже легко з'ясувати — чи справді ця копія зроблена з автографу Корсуна, чи ні; „оговорки“ ці були-б ключем до розршення цього питання — особливо тепер, коли ми непевні — чи копія Псьолівни де небудь переховується, чи може вона пропала через редакторське недбальство, що є в українському житті таким побутовим явищем. Отже й тут ми стоїмо перед великою загадкою що до з'ясування історії цієї копії тексту поеми та її оригіналу.

Далі опублікування п. Зайцевим цієї копії поеми Шевченка справа наперед не посунулася. Ця копія, правда, виявила нові моменти в процесі витворення поеми не лише в її тексті, але і в сюжеті. Дала привід зрозуміти, що сюжет в його мотивах переживав певну трансформацію, але як ця трансформація відбулася — це залишилось на той час ще невідомим. Того ж року писав П. Зайцев, навівши слова Кудіша, в яких він невідзовно просить Корсуна „уділити нам цей скарб“. „Але ні покійний владець „Снопа“, каже П. Зайцев, ні нині живий син його до цього часу нікому не дали дозволу опублікувати скарбу, що був їх власністю: їх фамілійний архів зівстав могилою одноі з перлин Шевченкузоі музи. На невідзовні прохання ряду осіб і інституцій відповідали незмінною відмовою. Одного разу тільки Ол. Ол. Корсун подав опис цього рукопису. Мені, пише Зайцев, пощастило здобути копію цього твору, зроблену покійним редактором „Снопа“.²⁾

¹⁾ Ibid., ст. IV.   ²⁾ „Оксана“, К. 1918, ст. 30. (Підкресл. наше).

1918 р. у своїй брошюрі „Оксана“ у 1-ій примітці П. Зайцев зазначає, що його копія вже тепер не має великого інтересу, „бо першопис тепер уже став приступним для дослідувачів. Його куплено в квітні року 1917 Пушкінським Домом Ленінградської Академії Наук. Оздоблений цікавими малюнками, він вартий того, щоби його репродукувати літографічно. Знаходимо там і портрет автора з молодечих років і сцени-ілюстрації до окремих місць поеми. Оксанина постать, одначе, невиразна. Малюнки взагалі роблені нашвидку. Цікаві вони головне тим, що стверджують ще раз, що поема в певній частині — цілком автобіографічна“. ¹⁾ Але чи дійсно та копія, яку опублікував Зайцев р. 1918 списана з автографу А. Корсуна? — Про це автор не говорить ні слова. І цілком слушний вислід Б. Лепкого: „На жаль д. Зайцев не зазначив, чи цей автограф „Черниці Марьяни“ покривається з текстом, опублікованим д. Зайцевим у „Кобзарі“ Дѣятеля по копії, яку видавець дістав від одного із свояків пок. Псьолівни, чи ні?“ ²⁾ І видаючи у 5 томах твори Шевченка, Б. Лепкий у III томі далі пише: „Щож мені оставался? Порівнати опис автографу з текстом у д. Зайцева“.

„Опис цей маємо двічі. Раз у Розсліді Дом., сторона 53, а другий у Кобзарі (1908, ст. 617). Оба рази дещо інакше. В Розсліді сказано, що автограф Марьяни списаний на аркуші поштового паперу, а в „Кобзарі“, що цей автограф має 16 сторінок і що в йому стрічок 388. А дальше, що вся поема має два розділи: у першому — 251 рядків, а в другому 137. Другий починається словами. „Ой гоц, того дива“. Отже у тексті Зайцева так воно й є. Перша частина більша: 251 рядків, друга менша 138. Тільки не починається вона, як сказано в „Кобзарі“ Доманицького словами: „Ой гоц, того дива“, а „Ой гоц! Не пила, —“ ³⁾

Далі висновок Б. Лепкого: „Значитьса число рядків і поділ цей самий, і на тому можна догадуватися, що саме текст Зайцева автентичний“ ⁴⁾

Висновок цей Б. Лепкого нічим не оправданий, по перше, коли й допустити, що він зроблений на підставі точного обрахунку. то такий обрахунок є цілком механічний, збудований на кількості рядків у кожній частині поеми і мігби бути аргументом лише тоді, коли-б ми мали ще і текстувальне порівняння копії з автографом. Цього Б. Лепкий не міг зробити, бо ні автографу Корсуна, ні копії, яку мав у руках Зайцев, др. Лепкий не мав під руками. Тоді

¹⁾ Та сама студія, ст. 30. ²⁾ „Шевченко“, т. III, ст. 41.

³⁾ Тамже, ст. 41. ⁴⁾ Тамже, ст. 42.

і цей чисто рахунковий аргумент не має ваги, бо заховавши однакову кількість рядків, можна в самому тексті зміни зробити дуже великі.

Але по-друге й обрахунок, зроблений Б. Лепким, перш за все розсходиться у другій частині з обрахунком А. Корсуна: коли останній нарахував 137 рядків, то Б. Лепкий у копії по виданню Зайцева нарахував цілком вірно 138. Але копія у вид. Зайцева по кількості рядків розсходиться з оригіналом і в першій частині. Оригінал, як зазначає Доманицький із слів Корсуна у першій частині ховає 251 рядок; копія у виданню Зайцева у цій же частині після нашого обрахунку ховає 254 рядки. Таким чином і в зовнішній частині твердження Б. Лепкого, що копія й оригінал є автентичні, цілком відпадає і потребує повної перевірки з оригіналом. Те саме можна сказати і до фрази „Ой гоп, того два“ — в автографі, „Ой гоп! не пила...“ — у копії.

Все-ж таки видання Доманицького і видання Зайцева до цього часу найкраще передають текст поеми Т. Шевченка „Черниця Марьяна“, але видання цього тексту зроблене не на підставі автографів поета, а на основі копій з різних автографів: 1) без зазначення у вид. Доманицького оскільки копія Лазаревського відрізняється від поправлень, зроблених Шевченком і оскільки вона без поправлень Шевченка, чим і якою лектурою відрізняється від поправлень Куліша. Коли-б це нам було відомо, ми знали-б історію автографу написаного олівцем, якого мав у руках Куліш і якого він неправо змінив: знали-б що ще виправив Шевченко, якого характеру поправлення він вніс до копії Лазаревського а цим самим мали-б історію тексту поеми в одній із її формацій. Цього Доманицький не зробив і цим загубив чи затер всякі сліди історії тексту поеми в цій її формації. Лише нові матеріали могли-б кинути світло у ту лабораторію поета, яку замкнув він через неповне розуміння ваги усіх текстувальних варіацій творів Шевченка, а ключа до неї загубив.

2) Так само виглядає справа із текстом поеми, якого опублікував д. Зайцев. Поперше ми не знаємо, чи заховав він копію і чи взагалі вона донебудь переховується? Раз ця копія у фотографії чи у фотолітографії науковому світові не відома, ми не можемо вирішити питання: чи справді вона зроблена рукою А. Корсуна, як запевняє нас д. Зайцев. Бо коли дійсно переписував Корсун — це є одне, а коли вона зроблена кимсь іншим — це цілком щось друге. А до неаргументованих тверджень д. Зайцева, коли вони не підперті фотографічними знімками копії „Черниця

Марьяни“ і копії „Хустини“ із бібліот. В. Науменка і не доказані, що це дійсно рука Корсуна, — до твердження д. Зайцева ми відносимось із великим застереженням.

Вкінці р. 1924¹⁾ Мих. Новицький опублікував текст автографу з архіву А. Корсуна і додав свої критичні пояснення. Щодо самого автографу, то про нього д. Новицький пише: „рукопис поеми, досить чисто і уважно переписаний власноручно Шевченком, міститься на 16 сторінках звичайного паперу, малого поштового розміру. Автограф „Черниці Марьяни“ раніш являв собою зшиток, але згодом корінець і нитки перетерлись, і він розшився. Сторінки рукопису 4, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 13 оздоблені на боках власноручними малюнками поета пером виконаними; де-які з них належать до тексту, напр.: на стор. 11-ій є малюнок до слів:

„Не слухала стара мати,
лягла спочивати
а Марьяна за сльозами
ледве вийшла з хати“.

Або на стор. 12, 13 — типи приданок; інші малюнки ніякого відношення до змісту поеми не мають: головки й постаті панночок, урядовців-аристократів, військових людей, малюнок середньовічного лицаря і навіть постать Наполеона Бонапарта. Далі знайдено тут до 8 малюнків-автопортретів поета.

На першій сторінці рукопису Шевченко власноручно зверху написав: „Корсуна“; трохи нижче сам Корсун додав: „Получ. 18 ямвар. 1842. Харьков“. А ще нижче після Шевченкових слів: „На память того, що давно минуло“ — видавець „Снопа“ поставив свій підпис: „А. Корсун“.²⁾

II.

Таким чином, текст поеми „Марьяна черниця“ друкувався з відмінних скриптів як самого поета, так і копій інших осіб, чотири рази. Перший раз із виправленого Кулішем автографу поета на сторінках „Основи“.³⁾ Цю публікацію Куліша означимо літ. А. Другий раз текст „Марьяни черниці“, очищений Доманицьким після копії Лазаревського з поправками Шевченка від поправок Куліша і ним же опублікований у другому своєму виданні „Кобзаря“⁴⁾; публікацію Доманицького означимо літ. Б. Третій раз ця

¹⁾ „Записки історично-філологічного відділу“ Укр. Акад. Наук, р. 1924, кн. IV. ²⁾ М. Новицький, „Записки Істор.-Філол. відділу“ Укр. Ак. Н., р. 1924, кн. IV. ³⁾ „Основи“ 1861 р., кн. IX.

⁴⁾ „Кобзарь“, друге вид. 1908 р. СПб., ст. 135.

поема по копії Псьолівни р. 1911 була опублікована П. Зайцевим.¹⁾ Цю копію означимо літ. *В*. Нарешті четвертий раз вже з автографу А. Корсуна текст поеми опубліковано М. Новицьким р. 1924²⁾; публікацію цього автогр. означимо літ. *Г*. Цих чотири публікації з різних рукописів тексту поеми не покриваються одна другою; коли між публікацією Куліша (*А*) і В. Доманицького (*В*) з одного боку і публікацією П. Зайцева (*В*) і М. Новицького (*Г*) з другого, різниці лише у невеликих варіаціях, то між текстом першої громади (*АВ*) і другої громади (*ВГ*) в другій половині поеми різниці не тільки в окремих текстуальних змінах, але в основній її перерібі. Це все дає нам підстави всі публікації тексту поеми поділити у дві громади — редакції: перша репрезентується публік. *А* і *В*, друга — *В* і *Г*.

Що до взаємовідносин і залежності між *А* і *В*, то великих сумнівів ми не маємо. Історія тексту поеми в цій першій редакції коротка: П. Куліш надрукував текст цієї редакції³⁾ з автографу Шевченкового після свого власного зрєдагування, подавши у примітках ті лектури автографу, які він виправив. В. Доманицький на стор. своєї студії⁴⁾ сконстатував, що копія Куліша не є дослівною копією поетового автографу, і визначив ті місця, які Кулішем були попсовані, додавши поруч на основі копії Лазаревського лектуру поетового автографу.

Наприклад:

Лектура Куліша:⁵⁾

Росла дочка Марьяночка (8)
Впросла як панна (6)
Чорнобрива, уродлива (8)
Хоч би й за гетьмана (6)
Стала мати міркувати (8)

Лектура Доманицького:⁶⁾

Росла дочка Марьяна (7)
А виросла як панна (7)
Чорнобрива, уродлива (8)
Хоч за пана гетьмана (7)
Стала мати гадати (7)

Лектура автографу А. Корсуна:⁴⁾

Росла дочка Марьяна (7)
А виросла як панна (7)
Каро-ока (4) } 8
и висока (4) }
Хоч за пана гетьмана (7)
Стала мати гадати (7)

¹⁾ Т. Г. Шевченко „Кобзарь“ СПб. Русск. книжн. Т-во „Дьятель“, р. 1911. ²⁾ „Записки Істор.-Філол. відділу“ Укр. Ак. Н. р. 1924, кн. IV.

³⁾ „Основа“, р. 1861, кн. IX. ⁴⁾ „Критичний розслід над текстом „Кобзаря“. Окрема відбитка. р. 1907, ст. 54. ⁵⁾ В. Доман., „Крит. розсл. над т. „Кобзаря“ Т. III.“, окр. відб. ст. 54. ⁶⁾ Тамже, ст. 54.

⁷⁾ „Зап. Іст.-Філ. відд.“ Укр. Ак. Н., кн. IV. ст. 21—22.

Другий приклад:

Лектура Куліша:

Ходила стояти (7)
 Не до пана усатого (8)
 Сідого, старого (6)
 До Петруся, що-вечора (8)
 Вечора святого (6)

Лектура Доманицького:

Виходила стояти (7)
 Не до пана товстого (7)
 Усатого, старого, (7)
 До Петруся, в гаю, в лузі (8)
 Що вечора святого (7)

Лектура автографу А. Корсуна:

виходила гуляти (7)
 Не до пана старого (7)
 Усатого, товстого (7)
 а с Петрусем в гаю в лузі (8)
 Що вечера святого (7)

Порівнюючи лектуру В. Доманицького що до віршового складочислення із лектурою Шевченкового автографу А. Корсуна, бачимо, що таке складочислення цих обох лектур цілком однакове. Це свідчить про те, що віршовий розмір поеми у цих частинах публікації Доманицького навіть тоді, коли сама лектура відмінна (другий приклад) є один і той же, а це значить, що він витворений поетом цілком свідомо. Коли-ж прийняти на увагу і те, що лектура Доманицького в першому прикл. цілком відповідає такій же лектурі автографу Шевченка, що переховувався у А. Корсуна, то приходимо до пересвідчення, що текст по публікації Доманицького є дуже близький до автографу поета. Що-ж до виправлень П. Куліша, то вони, на нашу думку, повстали лише з тих причин, що Куліш розмір поеми в тих місцях, які він вважав недодержаними, пристосував до найпопулярнішого в поезії Шевченка розміру: $8+6$, — себ то до 14-ти складового в цілях уодностайнення метрично-ритмічної будови. Лише одне могло-би бути питання до вирішення: чи публікація Доманицького, або та копія, з якої він робив свою публікацію, себ-то копія, як він каже, Лазаревського, відповідає якомусь із автографів Шевченка? На це питання зараз нам тяжко відповісти; але не дивлячись на відсутність матеріалу, мусимо сконстатувати, що все таки публікація Доманицького точніше передає твір Шевченка і будемо вважати її поправнішою і ближчою до оригіналу, аніж публікація П. Куліша.

Що до другої редакції, то зясування історії її тексту далеко трудніше. П. Зайцев вважає копію Псьодівни (В) за копію з автографу поеми, якого Шевченко переслав до А. Корсуна. Докази

такого твердження є: 1) Псьолівна — родичка А. Корсуна і 2) копія поеми зроблена на папері з вензелем „А. К.“. Це справді поважні аргументи, але їх ще не досить, бо вони є лише зовнішні побічні ознаки, які органічного звязку з текстом не мають. Найповажнішим доказом була-би спорідненість копії з оригіналом у самому тексті. Порівнюючи публікації П. Зайцева і М. Новицького бачимо, що, справді, копія Псьолівни у своєму тексті є дуже близькою до автографу А. Корсуна. Але є й поважні відмінн. Порівняємо їх між собою:

Перший приклад, ряд. 141—142:

Автограф Корсуна — *Г.*

Копія Псьолівни — *В.*

- 1) Того, що я знаю... минуло дівчата   Того, що я знаю... Я вас не забув.
Серце не заснуло, я вас не забув

В публікації *А В* це місце читається так, як і в автогр. *Г.*

- 2) ряд. 242: *Г.*

В.

Ти все дала, тільки долі...

Усе дала, тільки долі

А В:

Усе дала тільки долі

- 3) ряд. 250—251: *Г.*

В.

А Марьяна за сльозами
Ледве вийшла з хати

А Марьяна заплакала
Ледве пішла з хати

А В:

А Марьяна заплакала
Ледве пішла з хати.

- 4) ряд. 329. *Г.*

В.

І не втерпіла, сказала

Як п'яні придане

Ішли по улиці співали

Як Івана придане

Оті відмінн в копії Псьолівни від автографу Корсуна і наближення їх до першої редакції (*А В*) заперечують твердження П. Зайцева що до цілковитої копії з автографу *Г.* Коли у першому прикладі повстання скороченого варіанту ще можна пояснити механічним пропуском середини, а в 4-му прикл. можна припустити механічну заміну слова п'яні на Івана, яка, правда, не впливає із змісту самої поеми, — то прикл. 2 і 3, лектура яких цілковито покривається із лектурою тексту поеми першої редакції *А В*, себ-то Кудіша і Доманицького, механічними причинами пояснити не дається, бо така повна схожість із лектурою тексту

поєми навіть іншої редакції вже не буде явищем характеру випадкового, а явищем характеру, поки що для нас не зрозумілої, залежності цієї копії від тексту редакції АБ. Цю залежність можна з'ясувати ріжно:

1) або автор копії списував її з автографу А. Корсуна вже після того, як Куліш опублікував поему, і ця публікація була під руками автора копії, який (автор) в залежності від неї виправляв свою копію;

2) або в автора копії був під руками такий оригінал цієї останньої, що ховав у собі ці спільні ознаки обох редакцій;

3) або, копіюючи автограф А. Корсуна, копіїст мав ще якийсь скрипт поеми (чи автограф самого поета, чи копію колись зроблену — напр. копію Лазаревського) першої редакції, і на підставі цього скрипту він виправляв свою копію.

Якби то не було, для нас ясне є одне, що копія Псьодівни не є дослівною копією автографу Корсуна, а ховає в собі ще й ознаки першої редакції.

Ми схилиємось до першої думки, що ця копія з автографу Корсуна була зроблена вже після 1861 р. і поправлена виразами з публікації Куліша (А).

Переходимо тепер до засування історії тексту поеми в його редакціях. Для цього порівнюємо публікацію Доманицького (В), яка, як це ми вже з'ясували, є ближчою до первісного тексту цієї першої редакції, із автографом А. Корсуна в публікації М. Новицького. При порівнанню їх між собою може повстати кілька питань: 1) Яка із цих редакцій є старшою? і 2) Текст якої із них передає оригінал чистіше, себ-то яка із двох редакцій є ближча до оригіналу поеми?

Вже П. Куліш р. 1861 писав: „Поправок у рукописеві майже немає, але оригінал, це мабуть перший нарис“. Аргументи Куліша такі: „Оттим то деякі вірші недописані, в інших недодержаний розмір, де-які зложені з повторень, а в одному місці лінія, проведена від слова „оддам“, що ним починається невідомий нам рядок, показує, що автор мав намір доповнити й виправити свою поему“.¹⁾

П. Зайцев називає той автограф, що був у руках Куліша, „чорною редакцією“.²⁾

¹⁾ „Основа“, 1861 р., кн. IX.

²⁾ Т. Гр. Шевченко „Кобзарь“, СПб. 1911 р., ст. IV.

Б. Лепкий пише: „Куліш редагував „Марьяну“ з черновика, може з першого нарису олівцем, Зайцев — з викінченого й приготованого до друку (в другому зошиті альманаха „Сніг“) автографу, який поет ще й прикрасив був відповідними рисунками“. ¹⁾

М. Новицький висловлює ту саму думку; він пише: „Взагалі, рукопис Корсуна являє собою остаточну редакцію частини „Марьяни Черниці“, обробленої Шевченком у першому розділі на підставі тексту, опублікованого Кулішем в „Основі“. ²⁾ „А Кулішеві „чернетки“ здебільшого лягли в основу першого розділу Корсуневої „Марьяни Черниці“. ³⁾ Таким чином через усю критичну літературу думка Куліша про те, що його автограф є перший нарис, першою редакцією, залишається незмінною.

Куліш свою гадку висловив інтуїтивно, не маючи більше нічого під руками, тоді як М. Новицький уже мав другий автограф і мав лист Шевченка до Корсуна в кінці автографу, в якому поет писав: „Отак зачинається моя „Черниця“, а що далше буде, то я й сам не знаю, здається і люльки не курю — а шматочки паперу, що була написана „Черниця“, розгубилися — треба буде знову компанувать, а поки що буде надрукуйте хоч це, що маю“. ⁴⁾ З цього листа поетового видно, що Шевченко поему свою до часу відсилки до редактора „Сноп“ був цілком викінчив.

Видко ще й те, що вона була написана далеко раніше, бо де-які картки, на яких поема була написана, встигли вже розгубитися. Це свідчить про те, що пройшло досить часу між написанням поеми і переписанням лише частини її для Корсуна. Поет написав її, і вона лежала в нього, очікуючи відповідного моменту. Це характеристичне для Шевченка, коли написані ним твори лежать у його архіві до слушного часу. Найкращий приклад такого вичікування є з його першою поемою „Москалева криниця“ 1847 р., яка лежала серед паперів поета десять років і лише лист „з личним“ Якова Кухаренка розбурхав поетову увагу до цієї поеми, в наслідок чого з першої повстала друга поема на ту саму тему. ⁵⁾ Для „Марьяни Черниці“ таким моментом був „Сніг“ А. Корсуна. де поет сподівався бачити свою поему надрукованою. Бажання

¹⁾ „Шевченко“, т. III, ст. 51.

²⁾ М. Новицький „Поема Т. Шевченка „Марьяна Черниця“. „Записки Істор.-Філол. відділу Укр. Ак. Наук, кн. IV, ст. 33.

³⁾ Ibid., ст. 32. ⁴⁾ Ibid., ст. 32. (Підкресленне наше).

⁵⁾ Про цю поему див. студію: Л. Біленький „Москалева криниця“ Т. Шевченка. Нова Україна, р. 1923, кн. 3.

поета помістити свій твір у „Снопі“ примусило його післати цю поему до редактора А. Корсуна, але переглядаючи свій скрипт, поет віднайшов лише початок, якого і переписав з де-якими поправками й доповненнями. Цей початок поеми складається з першого розділу повного і другого неповного. Хоч ця частина переписувалась з готового, все-ж таки в процесі переписування поет її виправляв, і таких поправок М. Новицьким визначено аж 8.

Коли порівняємо текст обох редакцій а власне від початку аж до слів: „ледве вийшла (пішла — ред. АБ) з хати“, то за винятком невеличких, хоч і поважних ріжниць в окремих місцях тексту, останній для обох редакцій є спільний, і це є та основа тексту поеми, яка безперечно була і в оригіналі. Що до окремих місць цієї основи, що в обох редакціях читаються ріжно, то вони теж кидають де-яке світло на історію тексту поеми обох редакцій. Наприклад:

I.

В Г

„Діду, серце, голубчику
Заграй як у небуть
„Я шага дам“, ...я черешень,
¹⁾всього, чого треба¹⁾
всього дамо... одпочнеш
а ми потанцюем...

А Б

— „Діду-серце, голубчику!
Заграй нам що-небудь!
Я шага дам, я — черешень,
Я напою медом;
А тим часом одпочнеш,
А ми потанцюем.

Поправлення в автографові Г показують, що в оригіналі це місце читалося не так, як у першій редакції:

„Я напою медом
А тимчасом“...

і не так, як у другій ред.:

„всього, чого треба всього дамо“...

а так, як було в автогр. Г написано вперше:⁹

„чого тобі треба всього дамо“.

Лише в процесі переписування до друку поет став це місце виправляти. В залежності від цього і рядок:

„заграй яку небудь“ (ред. В Г)

є старшим від рядка ред. А Б:

„Заграй **нам** що небудь“.

¹⁾—¹⁾ В автографі А. Корсуна це місце спочатку читалося: „Чого тобі треба“, поет переправив на „всього коли хочеш“, а потім знов виправив так, як у тексті.

II.

В Г

Ударив по рваних

З цього прикладу бачимо, що в обох редакціях цей рядок читається однаково, але в автографові Г спочатку замість „по рваних“, було „по струнах“; отже в оригіналі, на нашу думку, теж було „по струнах“, а „по рваних“ є вираз пізніший.

А Б

Ударив по рваних

III.

В Г

А Марьяна

Не до пана (8)

виходила гуляти (7)

Не до пана старого (7)

Усатого товстого (7)

а с Петрусем

в гаю в лузі (8)

Що вечора святого (7)

розмовляла

жартувала (8)

обнімала, мліла... (6)

А иноді усміхалась¹⁾ (8)

плакала німіла. (6)

Б

А Марьяна не до пана (8)

Виходила стояти, — (7)

Не до пана товстого, (7)

Усатого старого, — (7)

До Петруся, в гаю, в лузі (8)

Що вечора святого. (7)

Розмовляла, жартувала, (8)

Обнімала, мліла, — (6)

В раю жила, а иноді (8)

Плакала, німіла. (6)

А (Куліша)

А Марьяна не до пана (8)

Ходила стояти, (6)

Не до пана усатого, — (8)

Сідого, старого, — (6)

До Петруся що вечора, (8)

Вечора святого. (6)

Розмовляла, жартувала (8)

Обнімала, мліла, (6)

В раю жила, а иноді (8)

Плакала, німіла. (6)

Публікацію А (Куліша) ми не беремо на увагу, бо, як про це вже говоралося раніше, в цій публікації всі відміни належать Кулішеві, який виправляв автограф лише задля заховання розміру 8+6 (4+4+6). Ми порівнюємо це місце з другої ред. (АБ) лише з публікацією Б (Доманицького), яку вважаємо за відсутністю автографа, чи навіть копії з автографа типовою для редакції АБ. Що до розміру, то в обох редакціях він є цілком однаковий: 8+7+7+7+8+7+8+6+8+6. Цей факт свідчить, що це саме

¹⁾ Спочатку було: „усміхавишсь“.

складочислення кожного вірша було і в оригіналі поеми.

Що до розвитку теми, а з нею разом і думки, то в редакції *ВГ* тема одна і розвинута вона в однім етягненім реченні-періоді через протиставлення одної акції підмету другій: „А Марьяна не до пана виходила гуляти... а с Петрусем розмовляла, жартувала, обнімала, мліла... усміхалась, плакала, німіла“... Але в льогічній конструкції це речення не досить витримане; порушує його синтактичну й льогічну правильність де-які з присудків — „обнімала“, „усміхалась“, які не в'яжуться з предметом, бо „обнімала... с Петрусем“ або „обнімала... усміхалась“... „с Петрусем“ є речення недоладне. І Шевченко видно розумів цю недоладність, бо публікація *Б* першої редакції такого порушення не має. Там конструкція речення виглядає так: „А Марьяна не до пана виходила стояти..., до Петруся, в гаю, в лузі шо вечора святого“. Це одне речення. Кінець же: „розмовляла, жартувала, обнімала, мліла, в раю жила, а иноді плакала, німіла“, — є цілком иншої конструкції і захоче правильну будову речення. А коли прийняти на увагу, що в цьому варіанті: „виходила стояти (а не „гуляти“, як у попередньому)... до Петруся“ думка передається правдивіше й із побутового боку, то, коли він належить Шевченкові, є вже виправлений і пізніший, а варіант редакції *ВГ* є ранішим і старшим, через те і ближчим до оригіналу. Так можна-би було думати з першого погляду; але цьому заперече одне виправлення Шевченка в автографові *Г*: вираз, який тепер читається:

„а иноді усміхалась
плакала німіла“,

перед тим був написаний так:

„а иноді усміхавшись
плакала німіла“.

Правда, з граматичного боку „усміхавшись“ слово зовсім погане, хоч видно поет шукав льогічної і синтактичної правильности, але тенденція граматична перемогла, і Шевченко виправив його, порушивши льогічну цілість речення, на „усміхалась“. Цей приклад показує, що льогічна неконсеквентність того чи иншого місця поеми є походження пізнішого і через те за старше читання і ближче до оригіналу промовляє те, що міститься в публікації *Б*.

Наводимо приклад, який ще більше підтверджує нашу думку про те, що неконсеквентности в тексті — пізнішого походження:

IV.

В. Г.

Що на мову на Петрову
 В глухий домовині
 Усміхнуся: скажу йому
 Орле сизокрилий
 109. Люблю тебе і на сім світі
 110. Як на тім любила

А. Б.

Що на мову на Петрову
 В глухий домовині
 Усміхнуся, скажу йому
 Орле сизокрилий
 Люблю тебе і на тім світі
 Як на сім любила.

З цього прикладу бачимо, що рядки 109 і 110 редакц. *ВГ* передають думку цілого речення консеквентніше, аніж це передається в редакц. *АБ*. А така консеквентність думки може повстати лише тоді, коли в поета вона родиться під час першого творення, а не тоді, коли він вже переписував механічно і міг слова „На тім“ і „на сім“ переплутати навпаки, як це ми бачимо в першій редакції *АБ*. Таким чином тут, на наш погляд, лектура другої редакції *ВГ* є кращою, старшою і ближчою до оригіналу. Наведем тепер приклад, дуже цікавий що до визначення історії тексту поеми.

V.

В. Г.

200 Його щастя, його доля
 201 Мої чорні брови
 202 Довгі вії карі очі
 203 Ласкавее слово.

А. Б.

Його доля — мої брови,
 Мої карі очі;
 Мое слово — панство царство:
 Нічого не схоче
 Укой данах, мое сизи, —
 Та не сиротою!
 Тільки, мамо, щоб плакати,
 Щоб співать зо мною, —

Яка із лектур цих обох редакцій є старшою й основною? В цьому питанні помагає розібратися рядок 201 автографу *Г*. Спочатку цей рядок читався: „Мої карі очі й чорні брови“, а потім через скреслення: „Карі очі й“ поет залишив: „мої чорні брови“, а вираз „карі очі“ з цього рядка переніс до другої половини рядка 202: „довгі вії, карі очі“. В редакції *АБ* спостерігаємо трохи иншу картину: у відповіднім до 201 рядка *Г* читаємо: „Мої карі очі“ — цей рядок як раз є початок первісного 201 рядка автогр. *Г*, в якому поет „карі очі й“ викреслив; у другій половині попереднього рядка той же першої ред. *АБ* читаємо: „мої брови“. Отже старшою є лектура редакції *АБ*:

Його доля — мої брови
 Мої карі очі;

Коли-ж поет переписував для Корсуна рядок 200 і 201, змінив, почавши з виразу: „його щастя“, тоді „його доля“ пересувається у другу половину 200 рядка, а „мої брови“ за браком місця в цьому рядкові мусялиб відпасти; але поет, замінивши „мої“ на „чорні“, й цілий вираз: „чорні брови“ з додатком „й“ ставить на кінці другого рядка — 201, але, помітивши, що цей рядок із 6 складового став 10 складовим, скреслює середню „карі очі й“ і переносить цей вираз на кінець слідуєчого рядка 202 і тоді під впливом таких пертурбацій цей 202 рядок змінює цілковито а за ним і рядок 203, а дальших 4 рядки викидає цілком. Таким чином уся лектура цієї Марьяниної пісні в редакції *АБ* є старшою і ближчою до первісного тексту.

Основним в редакції *АБ*. є і скорочення заспіву цієї пісні:

VI.

„Отдай мене моя мамо
Та не за старого
Отдай мене мое серце
Та за молодого“,

в рамки якого (заспіву) поет замикає¹⁾ цілу чудову пісню Марьяни, зверненої на адресу матері. В кінці пісні, щоби не повторюватися, поет пише лише початок, одне слово: „оддай“... а далі провів черту, сене якої Куліш не зрозумів і саме слово прочитав як — „оддам“. В копії цієї редакції, яка була в руках у Доманицького (*Б.*), видно було написано правильно, бо в надрукованому тексті стоїть: „оддай“.²⁾ Коли-ж поет поему переписував для Корсуна, то кінцевий заспів переписав цілий.³⁾ Таким чином ціла пісня Марьяни є старшою й ближчою до оригіналу в редакції *АБ*.

Далі в обох редакціях поеми між Марьяною й матір'ю точиться діяльог, який у редакції *АБ*. на прикінці перебивається піснею, в якій обидві строфи є два психологічних паралелізми, що символічно змальовують Марьянину матір непривітним образом галки.

VII.

ВГ.

„Дочко моя Марьяно
Оддам тебе за пана
За старшого багатого
За сотника Івана“.
„Умру серце мамо
За сотником Іваном“.

АБ.

— Дочко моя, Марьяно!
Оддам тебе за пана,
За старого, багатого,
За сотника Івана“.
— „Умру, серце — мамо.
За сотником Іваном!“

¹⁾ Прийом для Шевченка властивий і в його поезії популярний: пісню циклізувати. ²⁾ „Кобзарь“. Друге вид. 1908 р., ст. 142.

³⁾ Зап. Іст.-Філол. Від. Укр. Ак. Н., кн. ст. 25, 204—207.

„Не вмреш будеш панувати
будеш діток годовати“.

„Піду в найми піду в люди

А за сотником не буду“

„Будеш, дочко Марьяно

За сотником Іваном“.

Заплакала заридала

Сердешна Марьяна

„За старого... багатого...

За сотника Івана“...

Сама собі розмовляла

А потім сказала.

Я ще мамо не вирозла

Ще не дівувала.

Бо ти мене не пускала

вранці до криниці

Ні жита жать ні льону брать,

Ні на вечірниці

Де дівчата с парубками

Жартують співають.

Та про мене чорнобриву

Ншиком розмовляють.

— Не вмреш, — будеш панувати,

Будеш діток годовати!“

Мати галка, мати чорна

Літаючи кряче;

Чорнобрива дівчинонька,

Ходя гаєм, плаче.

Летить галка через балку,

В степу погуляти,

А дівчина нудить світом:

Ні з ким розмовляти.

Не пускала її мати

вранці до криниці

Ні жита жать, ні льону брать

Ні на вечорниці,

Де дівчата з парубками

Жартують, співають,

Та про мене, чорнобриву,

Ншиком розмовляють.

Коли в редакції *ВГ.* цей діяльот між Марьяною й матірью складає певну цілість від початку аж до кінця, то в редакції *АБ* він переривається на дві частини народньою піснею про галку та дівчину, і льотичний розвиток теми а тим самим і думки порушується. І коли в редакції *ВГ.* через викінченість і цілість слова Марьяни увесь час точаться в першій особі, в редакц. *АБ.* після перерви піснею Марьяна починає вилити свій жаль у третій особі: „не пускає її мати“, а закінчує свій монолог в першій особі: „та про мене чорнобриву“... Це ж саме місце в ред. *ВГ.* читаємо: 1) початок: „бо ти мене не пускала“ 2) кінець: „та про мене чорнобриву. Ця наочна помилка, на наш погляд є пізніщою і походженне в наслідок перерібки та вставлення пісні, яка перервала нитку оповідання а цим самим спричинилася й до такої нелюбичности. Отже діяльот між Марьяною й матірью по ред. *ВГ.* є старшим і ближчим до оригіналу поеми а по ред. *АБ.* є вже пізнішого походження.

Реасумуючи все, до чого ми вище в окремих випадках приходили, спостерігаємо: 1) лектура прикладів: I, II, IV, VII є старшою і ближчою до оригіналу по редакції *ВГ.*, 2) лектура прикладів: III, V, VI є старшою і ближчою до оригіналу поеми по редакції *АБ.* Такі спостереження приводять нас до висновку, що ні одна із цих обох редакцій поеми не є оригіналом

тексту поеми чи брulloном, чи „початковою“ редакцією, як висловлювались попередні дослідники тексту „Марьяни Черниці“, а що оригіналом була якась инша редакція, якої ще не знайдено і яку можна було-б реституувати лише приблизно на основі цих двох редакцій нам відомих. Гадаємо, що тією первісною редакцією був той скрипт, про який Шевченко згадує в листі до Корсуна, як про „шматочки паперу“, що „розгубилися“.

III.

Що до посвяти „Оксані К.....ко“, то вона, на думку П. Зайцева, є орґанічною частиною, в якій поет присвячує поему „Марьяна Черниця“ „Оксані К.....ко“. Ця думка принята Б. Лепким і М. Новицьким. Текст цієї посвяти вповні дійшов до нас при тексті поеми редакції *ВЛ*. Так зв. початок її опублікував 1861 р. Куліш на стор. „Основи“, кн. III. Коли по автографу Корсуна й по копії Псьолівни вона датована 1841 р. 22 листоп. у Петербурзі, під заголовком „Оксані К.....ко“ (правда, копія Псьолівни заголовку не має; П. Зайцев уважає, що цей заголовок зрізано), то публікація Куліша є без заголовку, без дати і без місця написання. Всі списки тексту посвяти нічим значним не відрізняються крім трьох деталей і то в першій частині; наприкл.:

Автоґр. Корсуна (*Г*).

Куліша (*А*) і копія Псьолівни (*В*).

1) У якому краю...

У якому краї...

2) Коли нема щастя

Коли нема долі

Автоґр. Корсуна і копія Псьолівни:

Куліша:

3) Нема кого й кинуть

То нікого і кинуть

Ці варіанти ще більше підтверджують висловлену вже нами думку, що копія Псьолівни зроблена після 1861 р., коли в „Основах“ появилася ця частина поезії — так зв. „Посвята“ і поема „Черниця Марьяна“, бо далі в посвяті копія Псьолівни точно передає автоґр. Корсуна; а через перерву у Куліша — другого вірня у копіїста вже не було, щоб робити дальші поправки, копіїст взорувався лише на автоґр. Корсуна. Текст посвяти після редакції *ВЛ* складається із двох частин; перша обіймає 14 рядків і торкається лише долі самого поета, і ця частина цілковито заховалася й обіймає викінчену цілість в публікації Куліша і яка увійшла до всіх „Кобзарів“ аж до 1914 р. як окремих самостійний вірш.

Друга частина від 15 рядка по 30-й торкається лише Оксани; в ній поет звертається до Оксани, до своєї любки із споминами і з жалем, що вона його вже не згадає більше, і поет просить її згадати хоч сестру Марьяну а часом хоч усміхнутись до Петруся, а колишнє згадати хоч як жарти. Бачимо, що обидві частини не повязуються між собою внутрішніми нитками однієї теми, а кожна розвиває свою тему самостійно. Коли ж ми приймем ще на увагу те, що Куліш, друкуючи лише першу частину, помістив її без вище наведеного заголовка, то ми будемо вважати, що у Куліша цей вірш був лише в першій його частині без заголовка і без жадного відношення до „Черниці Марьяни“ як вірш окремих і цілком самостійний. Це приводить нас до переконання, що спочатку Шевченко написав тільки першу частину, і вона торкалася лише його особистих настроїв до Оксани а тим самим і до поеми „Марьяна Черниця“ не мала ніякого відношення; і лише тоді, коли поет посилав свою поему Корсуну, то, з огляду на її автобіографічний зміст, вона в пам'яті поета викликала і піднесла самий образ Оксани, і тоді поет пристосовує написаний ним раніше вірш: „Вітер в гаї нагнає“ до нових цілей, властиво додає до нього другу частину, підсилює свої особисті настрої самотності особистими колишніми переживаннями і споминами про перше кохання і тоді присвячує: „На пам'ять що давно минуло“ і тоді ставить заголовок „Оксані К.....ко“, і тоді вже новий вірш, як посвята, додається до його поеми „Марьяна Черниця“, але лише в автографі Корсуна; ні оригінал, ні автограф, що був у Куліша цієї присвяти не мав. Таким чином він з поемою, як складова частина твору, не був зв'язаний.

Підводячи остаточний підсумок, що до історії тексту поеми Шевченка „Марьяна Черниця“, приходимо до таких висновків.

1. Року 1840 чи на початку 1841 поет пише вірш „Вітер в гаї нагнає“... Того ж року трохи пізніше Шевченко пише й поему „Марьяна Черниця“, яку на чорно й викінчує. Ця перша редакція поеми й буде ті „шматочки паперу“, про які поет згадує в листі до А. Корсуна, якого післав разом із автографом Г.

2. Колиж поет р. 1841 захотів послати де-які із своїх творів до редакції „Сноп“ (II книжка), то, віднайшовши лише частину поеми, бо решта „шматочків“ „розгубилися“, із цієї частки (лише початок) творить другу редакцію поеми і додає до неї при-

святу „Оксані К...ко“. Перший скрипт цієї редакції й буде автограф А. Корсуна, а з нього й копія Псьолівни з відмінами в деяких місцях тексту, списана після 1861 р. з додатками варіантів із публікації П. Куліша. Ціла ця редакція є вже відома нам як *ВГ*.

3. Присвяту поет створив із вже відомого віршу: „Вітер в гаї нагинає.“ —, який в першій своїй формації не мав до поеми ніякого відношення, хоч і змальовував особисті Шевченкові переживання самотності та песимістичні філософічні рефлексії про байдужість долі до людського горя взагалі й до поетового зокрема та про забуття його всіма після смерті. Коли-ж поет посилав частину вже нам відому своєї поеми до Корсуна, то ця поема, розбурхавши його минулі дитячі роки, „перше кохання“, — викликала й самий образ Оксани, цієї першої його любки. Тоді поет присвячує свою поему Оксані й пише їй посвяту: „Оксані К...ко“, в основу якої кладе відому вже нам поезію „Вітер в гаї нагинає“ й особисті свої рефлексії підсилює інтимними споминами про перше кохання і дописує від 15 по 30 вірш другу частину посвяти, звернену лише до Оксани, додає заголовок, додає й саму присвяту: „На пам'ять того, що минуло“ і тим самим втворює нову поезію, де образ Оксани стає символом поетових переживань, а мотиви кохання творять зміст символу. Цю посвяту поет додає до поеми як її прольоті і в такому вигляді посилає Корсуні.

4. Десь далеко вже пізніше, трудно лише вказати коли, поет знову переробляє туж першу редакцію поеми: у першій частині лише редагує, змінюючи деякі місця її і в цій частині творить нову редакцію, вже третю, а кінець у відношенню до редакц. *ВГ* виглядає цілком новотвором. І коли-би поет був довів до кінця поему, то хто знає, чи не була-б це цілком нова поема на ту саму тему, як це сталося із поемою „Москалева криниця“ р. 1857. Ця третя редакція репрезентується тим брульоном, якого мав у руках Куліш і з поправками опублікував на сторінках „Основи“, а також тією копією зшитка поезій Шевченка, що валежав Д. Сульєву, яку, на думку В. Доманицького, списав В. Лазаревський і виправив сам Т. Шевченко. Коли ця думка В. Доманицького правдива, то копія Лазаревського була можлива лише з того автографу, якого мав П. Куліш. Ці два скрипти мабуть, на великий жаль, затрачені, репрезентуються лише публікаціями Куліша і В. Доманицького й обозначені нами *А. Б.*

Так ми уявляємо собі на основі деяких фактичних даних самого тексту поеми його історію.

as Grigor'evich. Mar'yana

ня" Т. Шевченка.
yana chernitsya" T. Shevchenka.:
NAME OF BORROWER

IT
-
Y
.

